

Complexnummer: 531452

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Fort Nieuwersluis

Aantal complexonderdelen

6

Monumentnummers van complexonderdelen

531453, 531454, 531455, 531456, 531457, 531458

Woonplaats

Nieuwersluis

Gemeente

Stichtse Vecht

Provincie

Utrecht

Locatie van het hoofdoject

Nieuwersluis, Fort Nieuwersluis

Complexomschrijving

Cluster 17. Complexomschrijving.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

FORT NIEUWERSLUIS

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten met behulp van sluizen of het doorsteken van dijken. Aan de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papieren tijger' werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gedeclassificeerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde nieuwe Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie beschrijft Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleit hij een oostwaartse verlegging van de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen, beschermd door een aaneenschakeling van voorposten. Niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: *La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire*. Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff opnieuw een nota in, waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie, toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'Oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere accessen afsloten. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken, inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826) de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie en werd opdracht gegeven aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus voor de bouw van een fortenkring om Utrecht. Tot aan Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te gaan tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Voorts sloot de nieuwe Waterlinie aan op het zuidelijke tracé dat in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenaamde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plekken werden door Blanken ontworpen waaiersluizen gebouwd. Deze sluizen, die zelfs tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties. De inrichting van een optimaal inundatiestelsel en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten bij de rivieraccessen en tussen 1867-1872 vonden overal in de Linie verbeteringen plaats. Ten slotte werden tussen 1871 en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en werden veldversterkingen tussen de forten aangelegd met diverse werken van gewapend beton.

Bouwfasen in de negentiende eeuw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Gedurende de eerste bouwphase werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de forten werden bepaald door de breedte van het acces en de ligging van de inundatiemiddelen. Op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlakte werden vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van de inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en Culemborg. De volgende bouwphase diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als onafhankelijke staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats, ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Bij de rivieraccessen van de Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde bakstenen torenforten. In diezelfde periode kregen veel kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l' épreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporain geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied, die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. In 1853 werd de Kringenwet ingevoerd die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkte bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapentechnisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak om de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge torenforten lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenaamde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrondgaande aanaarding van een dik kleipakket of een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking. De derde bouwperiode (1867- ca. 1872) volgde o.a. na de uitvindingen van geschut met een getrokken loop (ca. 1860). Dit ver dragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat de werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzaaid. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermde, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom werd nog verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek verbeteringen plaats voor mogelijke onderwaterzettingen rond Utrecht: er kwam een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en er vonden verbeteringen plaats bij Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de afgelopen dertig jaar sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de Vestingwet van 1874 in. Deze kende o.a. prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. Binnen acht

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

jaar moesten nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie worden verwezenlijkt (ruim 10 miljoen gulden). Daarmee gingen men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van een grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd. Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se repète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie weer verouderd en dus onbruikbaar. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. De forten bleken niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. Om trefkans te voorkomen, moesten manschappen en geschut worden gespreid in het linielandschap. De forten vervulden nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering'(camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vreedstijd vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortenbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de kostenverslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar de levende, mobiele strijdkrachten die verspreid in veldversterkingen in de Linie zouden moeten opereren om een stormaanval met de nieuwste wapens te weerstaan.

WOI en WOII

Tijdens de mobilisaties van WOI en WOII werd een groot aantal veldversterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd. Loopgravenstelsels, groepsnesten, prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen en tankgrachten bepaalden het gezicht van de jongste Waterlinie. Ook bouwde men honderden betonnen groepsschuilplaatsen en vele mitrailleurkazematten tussen de forten in het linielandschap. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden.

Inleiding complex

FORT NIEUWERSLUIS als rond 1880 in gemoderniseerde vorm in het verdedigingsstelsel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie opgenomen werk, van oorsprong daterend uit de 17de en 18de eeuw. Het dorp Nieuwersluis ontstond als halteplaats bij de sluis in de Nieuwe Wetering. De Nieuwe Wetering werd omstreeks 1446 gegraven, als verbinding tussen de Vecht en de Angstel. Daardoor kwam een aanzienlijke verbetering tot stand in de scheepvaartroute tussen Amsterdam, Muiden en Utrecht. Vanwege het peilverschil tussen de Vecht en de Angstel was het noodzakelijk een sluis te bouwen. Deze 'Nije Sluse', waaraan het dorp Nieuwersluis zijn naam ontleent, had niet alleen een civiele functie voor het schutten van vaartuigen: later was zij namelijk tevens van militair belang als inundatiesluis voor de Oude Hollandse Waterlinie. In 1629 werd Nieuwersluis versterkt om de schutsluis, de Vecht met beide oevers, de Nieuwe Wetering en de weg Utrecht-Amsterdam te kunnen verdedigen. De fortificaties werden in 1673 gemoderniseerd: op de westelijke Vechtoever kwam een tweezijdig gebastioneerd fort tot stand en op de oostelijke oever een hoornwerk. In de jaren 1745-1746 werden nieuwe aardwerken en een dubbele gracht in een stervormig patroon rond de 17de-eeuwse fortificaties gelegd. Aan het einde van de 18de eeuw verrezen nieuwe militaire gebouwen, zoals de kruutkelder aan de huidige Stationsweg en de affuitloods en het arsenaal aan de Rijkstraatweg.

Het jaar 1815 luidde de periode van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in. De Oude Hollandse Waterlinie werd daar ten dele in opgenomen, maar de hoofdverdedigingslijn schoof op naar het oosten. Veel vestingsteden verloren hun militaire status. Nieuwersluis werd voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie als vesting behouden. De verbetering van de verdedigingswerken had echter geen

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

prioriteit. Het Departement van Oorlog concentreerde zich in de eerste fase van de Nieuwe Hollandse Waterlinie vooral op de zwakke plekken, bijvoorbeeld het acces ten oosten van Utrecht, waar vijf nieuwe forten tot stand kwamen. Ook in het Vechtgebied kwamen tussen 1844 en 1850 geheel nieuwe forten tot stand, zoals Tienhoven, Spion en Kijkuit. De vesting Nieuwersluis werd van mindere betekenis geacht vanwege de grote afstand tot de hoofdverdedigingslijn van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Met de aanleg van de spoorweg Utrecht-Amsterdam in 1843 veranderde de situatie. De spoorlijn lag achter de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Mocht echter de stad Utrecht worden veroverd, dan had de vijand via het spoor een niet-inundeerbare, snelle en directe verbinding met Amsterdam. De modernisering van Nieuwersluis kwam alsnog tot stand, waarbij de frontzijde naar het zuiden gericht werd. De vesting lag namelijk dicht genoeg bij de spoorlijn om deze rechtstreeks onder vuur te nemen. Bovendien was de afstand van Nieuwersluis tot Utrecht voldoende om bij een verrassingsaanval terugtrekkende legereenheden op te kunnen nemen en een tegenaanval voor te bereiden. In 1849-1851 werd het westelijke deel van de vestingwerken vergraven. Er verrees een toren met separate natte gracht en ophaalbrug. Vanuit de toren konden de nieuwe spoorlijn, de Vecht met beide oevers en de straatweg Utrecht - Amsterdam worden beheerst en beschoten. In de praktijk bleek het concept van torenforten al snel achterhaald. Door de uitvinding van het getrokken geschut (in 1860) werden de torens een te gemakkelijk doelwit. Behalve de noodzaak tot aanpassing van het torenfort, luidden nieuwe functies de zoveelste grootscheepse verandering van Fort Nieuwersluis in: de in 1871 gebouwde damsluis in de Vecht, iets ten noordoosten van het fort moest worden verdedigd, evenals het gebied tussen de Forten Spion en Tienhoven. Bovendien wilde men anticiperen op de aanleg van een nieuw acces: in 1881 was een ministerieel besluit genomen tot het graven van het Merwedekanaal.

In de jaren 1880-1882 kreeg Fort Nieuwersluis de huidige vorm van een oost-west georiënteerd, omgracht aardwerk met een lange vuurlijn naar het zuiden, richting de spoorlijn en het Merwedekanaal. Er kwamen een nieuwe aarden wal, opstelplaatsen voor geschut, drie bomvrije remises en een bomvrije kazerne tot stand. De toren werd aangeaard en de separate gracht gedempt. Binnen het fort, op de hoek van de Stationsweg en Rijksweg verrees in 1880 de fortwachterswoning van Fort Nieuwersluis. Niet alleen het fort, maar de gehele Vesting Nieuwersluis veranderde in deze periode van aanzien. De fortificaties op de oostelijke Vechtoever werden in dezelfde periode geslecht. Alleen een stenen beer met brug en een klein stukje aardwerk en gracht bleven behouden. Vanaf 1877 kwamen op de oostoever onder meer de pupillenschool met kazernegebouw tot stand. In 1887 werd aan de oostzijde van de Vecht, in de Weersloot op de grens tussen de gemeenten Loenen en Breukelen, de civiele Weersluis aangepast voor een militaire functie.

Al snel bleek echter dat de verdedigingswerken opnieuw verouderd waren. De toepassing van de brisantgranaat vanaf 1885 was daarvan een belangrijke oorzaak. Forten voldeden niet meer aan de eisen van 'moderne' oorlogsvoering. De verdediging verplaatste zich naar linies, die buiten de forten in het veld werden aangelegd. Gedurende de mobilisatieperiodes van 1914-1919 en 1939-1940 kwamen langs de hele Nieuwe Hollandse Waterlinie, destijds horende tot het zogenoemde Oostfront van de Vesting Holland, veldwerken, betonnen schuilplaatsen, kanon- en mitrailleurkazematten, tankversperringen, enzovoorts tot stand. Dit vond plaats in groepen of lineaire stellingen en soms als individuele elementen ter hoogte van een acces. Ook aan veel forten werden kazematten, schuilplaatsen en loopgraven toegevoegd. Op Fort Nieuwersluis was dat niet het geval. Wel behield het fort zijn rol in de verdediging van de schut- en damsluis, (water)wegen en spoorlijn. Bovendien kreeg Nieuwersluis tijdens de Eerste Wereldoorlog een belangrijke rol toebedeeld. Wanneer de Nieuwe Hollandse Waterlinie bij Utrecht zou worden doorbroken, zou de landsverdediging vanuit de Stelling van Amsterdam worden voortgezet, in samenhang met uitgebreide inundaties op de lijn Nieuwersluis - Woerdense Verlaat - westzijde Nieuwkoopse Plassen en de Hollandse IJssel. Nieuwersluis was voortaan de spil tussen de Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het was één van de hoofdinundatiestations voor de snelle doorvoer van water naar de inundatiekommen. Vanaf 1924 was Nieuwersluis ook van betekenis voor eventuele inundatie van een aantal polders ten westen van de Vecht. Tijdens de mobilisatieperiode van 1939-1940 behield Nieuwersluis de functie van hoofdinundatiestation. Hiertoe kwam onder meer een inundatieduiker onder de Rijksweg tot stand, die de Vecht met de fortgracht verbond. Deze duiker is echter nooit

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gebruikt. De damwanden die tijdens de bouw zijn gesteld, zijn nooit verwijderd. Tijdens de Koude Oorlog was op Fort Nieuwersluis de commandopost van de BB, Bescherming Bevolking, gevestigd. Het Ministerie van Defensie legde toen een kokerschietbaan aan op het fort. Bij Koninklijk Besluit van 16 augustus 1960 werd Nieuwersluis als vesting opgeheven. Het fort bleef nog tot 1997 in handen van het Ministerie van Defensie, onder meer als commandopost van het Korps Mobiele Colonnies.

Tegenwoordig is Fort Nieuwersluis eigendom van de Vereniging Natuurmonumenten. De aanleg met beplanting uit 1880-1882 is nog goed herkenbaar aanwezig. De bomvrije remises, de kazerne en de toren verkeren in een redelijke tot goede staat. De toren dient als winter- en nachtverblijf voor vleermuizen.

Ligging en relatie met andere objecten

Het complex FORT NIEUWERSLUIS hoort tot het middelste gedeelte van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Nieuwersluis is in dit gedeelte de enige vesting uit de Oude Hollandse Waterlinie die in 1815 in de Nieuwe Hollandse Waterlinie werd opgenomen, omdat de hoofdverdedigingslinie sterk naar het oosten werd verschoven, richting Utrecht. Het complex Fort Nieuwersluis vormt een onlosmakelijk geheel met het Complex Omgeving Fort Nieuwersluis, op zowel het macroniveau van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, als het mesoniveau van twee in elkaar vervlochten complexen die dezelfde accessen verdedigden. Dit geldt voorts op het microniveau van direct met elkaar verbonden bouwwerken, zoals de schutsluis en damsluis in het complex Omgeving Fort Nieuwersluis die door het Fort Nieuwersluis moesten worden verdedigd of de fortwachterswoning van Fort Nieuwersluis, die tot het Complex Omgeving Fort Nieuwersluis behoort. Ten noorden van het Complex Fort Nieuwersluis liggen de Complexen Fort Kijkuit, Fort Tienhoven en Fort Spion, alle nieuw gebouwd in het Vechtgebied tussen 1844-1850. De relatie tussen de forten ligt op het macro-niveau van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Op mesoniveau had het Fort Nieuwersluis ondermeer de functie het terrein tussen Fort Spion en Fort Tienhoven mee te verdedigen. De nieuwe forten waren gericht op een aanval uit het oosten, terwijl Nieuwersluis van oudsher op een aanval uit het zuiden was gericht. Het ten zuiden van Nieuwersluis gelegen complex Betonnen Werken Nieuwersluis - Tienhoven houdt verband met de vernieuwde oorlogsvoering vanuit de buiten de forten gelegen linies. De betonnen werken dateren uit 1939-1940 en dienden ter ondersteuning van de verdediging van dezelfde accessen als Fort Nieuwersluis en Fort Tienhoven. Er bestaat een verband tussen de drie complexen op het macroniveau van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en op mesoniveau als voorbeeld van drie complexen die dezelfde accessen moesten verdedigen. Een vergelijking tussen de drie complexen laat bovendien zien welke wijze van accesverdediging ten tijde van de bouw als meest doeltreffend en 'modern' werd beschouwd.

De voornoemde complexen en forten behoorden in mei 1940 organisatorisch en logistiek tot de Groep Nieuwersluis van het Oostfront Vesting Holland, vak Mijnden.

Omschrijving complex

Het ongeveer 7 ha beslaande Complex FORT NIEUWERSLUIS, dat in de loop van de 19de eeuw in twee fasen tot stand kwam, namelijk rond 1850 en rond 1880, bestaat uit een in hoofdzaak langgerekt, asymmetrisch aardlichaam, met enkele bastionvormige uitbouwen aan de zuid-, west- en noordzijden en een gekromd taludverloop aan de oostzijde. Het werk is geheel omgeven door een natte gracht en omvat behalve een aangeaarde toren, onder meer een aantal bomvrije remises en een bomvrije kazerne. Direct buiten de natte gracht bevinden zich de buitenoevers en, op beperkte schaal, intacte onderdelen van een onderhoudsweg.

Het complex FORT NIEUWERSLUIS omvat de volgende onderdelen:

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

- FORT MET AANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN RESTEN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, REMISES, SCHIETBAAN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, MET RESTEN VAN (ONDERHOUDS-) WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE

- TOREN, Gebouw A

- BOMVRIJE KAZERNE, Gebouw B

- BOMVRIJE REMISE C

- BOMVRIJE REMISE D

- BOMVRIJE REMISE E

Waardering complex

Het complex FORT NIEUWERSLUIS is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw),

b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van 17de- en 18de -eeuwse werken uit de Oude Hollandse Waterlinie die in 1815 in de Nieuwe Hollandse Waterlinie werden opgenomen maar pas voor de eerste keer werden gemoderniseerd toen de aanleg van de spoorlijn Utrecht-Amsterdam daartoe aanleiding gaf. Dit gebeurde rond 1850 en opnieuw rond 1880. Het complex is een voorbeeld van een omgracht aardwerk met aanleg en bomvrije gebouwen uit de jaren 1850 en 1880-1882.

* Krijgshistorische waarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde (verdedigings)werken die dienden tot of bijdroegen aan afsluiting van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de (directe) relatie tot de complexen Omgeving Fort Nieuwersluis, Betonnen Werken Nieuwersluis - Tienhoven, Fort Tienhoven, Fort Kijkuit en Fort Spion. Tevens is hier sprake van een tamelijk gave relatie met schootsvelden en inundatiezones.

* Het complex is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke onderdelen, kenmerken en vele omgevingskenmerken vertoont die destijds tot bouw en aanpassing aanleiding waren.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Het complex is tamelijk gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen de hoofdzaken van de toestand in de jaren '80 van de 19de eeuw zijn bewaard en nauwelijks zijn gewijzigd.

Monumentnummer*: 531453

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	27 september 2013
Kadaster deel/nr	82689/99

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Nieuwersluis	Stichtse Vecht	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Nieuwersluis	Fort Nieuwersluis

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Loenen	C			966
Loenen	C			967
Loenen	C			968
Loenen	C			877
Loenen	C			875
Loenen	C			876

*Omschrijving***

Cluster 17. Fort met aanleg en aardwerken, waarin resten van geschutopstelplaatsen, remises, schietbaan, natte gracht met buitenoevers, met resten van (onderhouds-)wegen en met door grenspalen aangeduide zone.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE Inleiding

FORT MET AANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN RESTEN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, REMISES, SCHIETBAAN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, MET RESTEN VAN (ONDERHOUDS-) WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE Fort Nieuwersluis is in zijn huidige vorm ontstaan uit het vergraven van de op de westoever van de Vecht gelegen 17de-eeuwse vestingwerken van Nieuwersluis. Dit gebeurde in twee fasen, namelijk in 1849, toen het torenfort werd gebouwd en tijdens de grootscheepse vernieuwing in 1880-1882, waarbij het fort zijn huidige vorm verkreeg. Fort Nieuwersluis diende ter verdediging van enkele inundatiewerken en een relatief groot aantal accessen. Het fort was, in tegenstelling tot de meeste verdedigingswerken uit de Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie, gericht op een aanval uit het zuiden. Deze zou kunnen plaats vinden nadat het Vechtaccés was gepasseerd. Forten werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen die als een fundering fungeerden en wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van de forten is, behalve dit gewoonlijk al tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol kon vervullen - ook nog een specifieke aanleg gerealiseerd die bedoeld was om de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

defensieve kracht te vergroten, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en verkeer te vergemakkelijken. Zo ontstonden er onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en open terreinen dekten en de contouren bepaalden en bestrate paden en appelpaatsen. De aanleg op Fort Nieuwersluis laat nog grotendeels de situatie uit 1880-1882 zien, zowel wat betreft de aardlichamen en de beplanting als wat de gebouwen aangaat. Er resteren een toren, drie remises en een kazerne. Enkele bouwwerken zijn verdwenen zoals de basculebrug die in 1897 aan de noordoostzijde van het fort was gebouwd ter vervanging van een ophaalbrug uit 1871 en het naast de brug gelegen 'schuithuis' (boothuis). Op een luchtfoto uit 1930 is de brug nog aanwezig. In de huidige situatie is de toegang tot het fort gelegen aan de zuidoostzijde van het fort, waar een verbinding met de Rijkstraatweg is aangelegd. Uit de periode van het Depot voor Discipline resteert een kokerschietbaan. Het fort is op moment van beschrijven eigendom van de Vereniging Natuurmonumenten. De toren is nacht- en winterverblijf voor vleermuizen.

Omschrijving

FORT MET AANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN RESTEN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, REMISES, SCHIETBAAN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, MET RESTEN VAN (ONDERHOUDS-) WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE van Fort Nieuwersluis. Fort Nieuwersluis, uit 1880-1882, bestaat uit een omgracht, asymmetrisch forteiland met een tweetal halfronde bastions aan de noord- en noordwestzijde en een U-vormig bastion aan de zuidwestzijde, op welke bastions zwaar geschut kon worden opgesteld. Het eiland omvat uitgebreide aardwerken op verschillend niveau als dekking voor bouwwerken, wegen, paden en open plaatsen en opstelplaatsen voor geschut, waarbij de noordzijde als keelzijde herkenbaar is en het zuiden als frontzijde. Het gaat hierbij ook om een in noordoostelijke richting verlopende, voormalige toegangsweg van het torenfort naar de verdwenen brug over de gracht, die een niet meer functionerende verkeersstructuur van het fort reflecteert en eveneens om een zogenoemde kokerschietbaan ten zuidwesten van de kazerne. Onderdeel van de aanleg is verder de halfronde aanaarding aan de zuidzijde van de toren, deels ter plaatse van een eerdere gracht. Verder zijn er een nog duidelijk herkenbare hoofdwal, met restanten van traversen en opritten en een toegang naar voormalige toegangsbrug, aan de noordoostzijde van het fort. Rondom en op het fort zijn nog diverse zogenoemde Opalen aanwezig, die de begrenzing van het gebied in eigendom van het Departement van Oorlog aangaven. Deze zogenoemde Militaire Landsgrond, is op de bij dit document behorende kaart aangeduid.

Waardering

FORT MET AANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN RESTEN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, REMISES, SCHIETBAAN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, MET RESTEN VAN (ONDERHOUDS-) WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

- a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw),
- b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Het onderdeel is een voorbeeld van een aarden aanleg met wegen- en padenstelsel, aarden dekking voor verschillende functiesgracht, resten van (onderhouds)wegen en door middel van grenspalen aangeduide militaire zone van rond 1850 dat in een latere ontwikkelingsfase, rond 1880, is verbeterd en uitgebreid.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de vrijwel gave functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief omdat het verschillende fasen in de ontwikkeling van accesverdediging op grote schaal en in grotendeels ongeschonden fysieke omgeving laat zien en in het bijzonder die van de toepassing van aarden dekking en van natte grachten rond forten. Het onderdeel onderscheidt zich van de meeste andere forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie door de oriëntatie op een vijandelijke aanval vanuit het zuiden, in plaats vanuit het oosten.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat de aanleg uit 1880-1882 nog goed herkenbaar aanwezig is.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 531454

Status rijksmonument
Inschrijving register* 27 september 2013
Kadaster deel/nr 82690/138

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Nieuwersluis Stichtse Vecht Utrecht

Locatiennaam Locatieomschrijving
Nieuwersluis Fort Nieuwersluis

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Loenen C 968

Omschrijving**

Cluster 17. Toren, Gebouw A.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

TOREN, gebouw A, als onderdeel van een rond het midden van de 19de eeuw gebouwd, met aardwerken versterkt fort ter verdediging van het rivieracces van de Vecht en van het spooracces van de lijn Utrecht - Amsterdam. Fort Nieuwersluis is in zijn huidige vorm ontstaan uit het vergraven van de op de westoever van de Vecht gelegen 17de-eeuwse vestingwerken van Nieuwersluis. Dit gebeurde in twee fasen, namelijk in 1849, toen de toren werd gebouwd en tijdens de grootscheepse vernieuwing in 1880-1882, waarbij het fort zijn huidige vorm verkreeg. Fort Nieuwersluis diende ter verdediging van enkele inundatiewerken en relatief groot aantal lineaire accessen. Het fort was, in tegenstelling tot de meeste verdedigingswerken uit de Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie, gericht op een aanval uit het zuiden. Deze zou kunnen plaats vinden nadat het Vechtacces was gepasseerd. In 1849-1851 werd het torenfort gebouwd, nog voordat het forteiland zijn huidige vorm kreeg. Torens op forten hebben gewoonlijk een ongeveer cirkelvormig grondplan met een diameter van enkele tientallen meters en ze worden omgeven door een droge of een natte gracht. Ze zijn twee of drie verdiepingen hoog en bestaan uit zwaar - meters dik - metselwerk. Uitgangspunt was dat de ronde vorm goed bestandig was tegen inslagen van kanonvuur, terwijl de defensieve kracht naar alle richtingen min of meer gelijkwaardig kon zijn. Door opstelling van ver reikend geschut bovenop de torens - waar tevens de uitkijk was gevestigd - dacht men in een gunstige verdedigende positie te verkeren. Voor de nabije verdediging dienden (talrijke) schietgaten voor geweer. De toren op Fort Nieuwersluis werd vooral gebouwd met het oog op de verdediging van de in 1843 aangelegde spoorlijn Utrecht-Amsterdam. Het bleek vanwege de verbetering van het geschut echter al snel een kwetsbaar object. Met de grootscheepse verbetering van het fort in 1880-1882 werd de toren aan de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

zuidzijde aangeaard, de separate gracht gedempt en de brug gesloopt. In 1880-1882 had het bouwwerk de functie van logies voor manschappen en officieren, keuken en berging van buskruit en projectielen. In 2002 hebben herstellingen plaatsgevonden, waarbij onder meer een nieuwe dakdekking is aangebracht. Tegenwoordig huizen er vleermuizen in de toren. De schietgaten zijn dichtgezet.

Omschrijving

De TOREN, gebouw A, ligt aan de oostzijde van het Fort Nieuwersluis. Het is een cirkelvormig bakstenen bouwwerk met een diameter van ruim 28 meter en een hoogte van ongeveer 9 meter (in oorsprong was dit 10 meter). Van deze hoogte liggen enkele meters beneden maaiveldniveau. De muren van de toren zijn een meter dik en relatief recent aan de buitenzijde grotendeels gecementeerd, waarbij ronde gaten zijn aangebracht. De toren is vanuit de zuidzijde en aan de bovenzijde grotendeels aangeaard. De ingang, in de ongedekte noordzijde van de toren, bestaat uit een getoogde door vensternissen geflankeerde dubbele deur. Boven de deur staat in een sluitsteen het jaartal 1850. Het interieur bestaat uit kernring, waarbinnen de middenpijler met druipkoker voor de opvang van regenwater is geplaatst. De kernring is in twee ruimten verdeeld en wordt omgeven door een spouwgang. Om de kernring heen bevinden nog twee ringen. In elke van deze ringen is een aantal kleinere, overwelfde vertrekken afgescheiden. De ruimten in de buitenste ring waren ingericht als kazematten en waren elk voorzien van drie schietgaten. Deze zijn nu dicht gemetseld.

Waardering

De TOREN, Gebouw A, van Fort Nieuwersluis is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

- a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw),
- b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel uit ongeveer 1850, namelijk een voorbeeld van een toren op een fort bij een aantal accessen, namelijk een rivieracces met de oeveraccessen en een spoorwegacces.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is relatief zeldzaam omdat het een van de weinige bestaande torens in Nederland is en het is representatief voor de ontwikkeling van dit forttype omdat het om militair-strategische redenen rond 1880 is voorzien van een beschermende aanaarding, onder gelijktijdig terugbrengen van de hoogte.

* Het onderdeel is redelijk goed bewaard omdat talrijke kenmerkende onderdelen in exterieur en interieur, ondanks gedeeltelijk dichtzetten, behouden of herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Subcategorie

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Fort, vesting en -onderdelen

Torenfort

Monumentnummer*: 531455

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	27 september 2013
Kadaster deel/nr	82690/154

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Nieuwersluis	Stichtse Vecht	Utrecht

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Loenen	C			968

Omschrijving**

Cluster 17. Bomvrije Kazerne, Gebouw B.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE Inleiding

BOMVRIJE KAZERNE, Gebouw B, als bij de modernisering van het Fort Nieuwersluis rond 1880 toegevoegd, met aarde gedekt onderdeel. Fort Nieuwersluis diende ter verdediging van enkele inundatiewerken en een relatief groot aantal accessen. Het fort was, in tegenstelling tot de meeste verdedigingswerken uit de Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie, ingericht op een aanval uit het zuiden. Deze zou kunnen plaats vinden indien het Vechtaccas was gepasseerd. Fort Nieuwersluis is in zijn huidige vorm ontstaan uit het vergraven van de op de westoever van de Vecht gelegen 17de-eeuwse vestingwerken van Nieuwersluis. Dit gebeurde in twee fasen, namelijk in 1849, toen de toren werd gebouwd en tijdens de grootscheepse vernieuwing in 1880-1882, waarbij het fort zijn huidige vorm verkreeg. De kazerne werd gebouwd in 1881-1882 en in 1883 aangepast omdat er scheuren optraden. Daarbij is het gebouw iets versmald. Voor het gebouw lag aanvankelijk een keermuur die was afgedekt door hardstenen platen en was voorzien van een ijzeren hek. De kazerne ligt centraal op het fort en was bedoeld voor logies van manschappen, officieren, magazijnen, ziekenzaal, privaten en keuken. Tevens waren er een arrestantenlokaal, een onderkomen voor de geneeskundige dienst en een telegraafkantoor in ondergebracht. De toezichthoudend ingenieur tijdens de bouw van het fort was J.C. Gijsberti Hodenpijl. Zijn echtgenote legde de eerste steen van de kazerne. Deze bevindt zich in het centrale trappenhuis. De kazerne gold naar de toenmalige maatstaven als bomvrij. Door de invoering van de brisantgranaat vanaf 1885 was van een bomvrije situatie geen sprake meer en gebouwen van dit type konden reeds kort na de oplevering als verouderd worden beschouwd.

Omschrijving

De BOMVRIJE KAZERNE, Gebouw B, is een langwerpige, aan drie zijden en bovenop aangeaard bakstenen gebouw van twee verdiepingen hoog, met aan de noordzijde (de keelzijde van het fort) de ongedekte voorgevel. De voorgevel is voorzien van vleugelmuren, waarin zich op verdiepingniveau kleine vensters en deuren (van de voormalige privaten en bergruimten) bevinden. Op

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

begane grondniveau zijn tegen de vleugelmuren eveneens aardwerken aangebracht. Het gedeelte tussen de vleugelmuren is tien traveeën breed, analoog aan de achterliggende tien ruimten. Elk van de traveeën is voorzien van een iets verdiepte en getoogde nis met op de begane grond een enkelvoudige opgeklampte houten deur, geflankeerd door twee vensters met houten luiken. Op de verdieping heeft elke nis twee grotere vensters met luiken. De vensters en deuren zijn getoogd en van hardstenen aanzet- en sluitstenen voorzien. De hoofdingang, die naar het trappenhuis leidt, wordt gemarkeerd door een iets risalerende travee met geblokte lisenen en een enkelvoudige deur zonder zijvensters. In het trappenhuis is een steen ingemetseld met de tekst 'Deze eerste steen is op 23 juli 1881 gelegd door A.E. Gijsberti Hodenpijl, geboren Wttewaal Wickenburg'. De indeling van het exterieur vertaalt zich overigens rechtstreeks naar het interieur. In het interieur zijn op zowel de begane grond als de verdieping tien gewelfde ruimtes aangebracht. Aan de oostelijke en westelijke uiteinden bevinden zich enkele kleinere ruimtes (bergplaatsen en privaten). Op de begane grond is er vanuit elke ruimte een deur naar buiten, maar de ruimten zijn ook onderling verbonden door openingen in de scheidingsmuren. Op de verdieping zijn alle ruimtes door middel van een lange gang aan de zuidzijde met elkaar verbonden. Onder de kazerne bevinden zich diverse waterreservoirs waarin regenwater werd bewaard dat via de gronddekking en druipkokers naar de reservoirs werd gevoerd.

Waardering

De BOMVRIJE KAZERNE, Gebouw B, van Fort Nieuwersluis is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

- a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw),
- b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het onderdeel is een voorbeeld van een bomvrije kazerne uit 1881-1883.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is een representatief voorbeeld van een kazerne, zoals deze rond 1880 ook elders in de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn gebouwd, volgens een vergelijkbaar stramien en met toepassing van vergelijkbare bouwmaterialen, indeling en detaillering.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat de kazerne niet of nauwelijks is gewijzigd ten opzichte van de situatie uit de bouwtijd, uitgezonderd enkele aanpassingen uit 1883.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

Kazerne

Monumentnummer*: 531456

Status rijksmonument
Inschrijving register* 27 september 2013
Kadaster deel/nr 82690/108

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Nieuwersluis Stichtse Vecht Utrecht

Locatiennaam Locatieomschrijving
Nieuwersluis Fort Nieuwersluis

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Apartement aanduiding Grondperceel
Loenen C 968

Omschrijving**

Cluster 17. Bomvrije Remise C.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJE REMISE C als bij de modernisering van het Fort Nieuwersluis rond 1880 toegevoegd, met aarde gedekt onderdeel. Fort Nieuwersluis is in zijn huidige vorm ontstaan uit het vergraven van de op de westoever van de Vecht gelegen 17de-eeuwse vestingwerken van Nieuwersluis. Dit gebeurde in twee fasen, namelijk in 1849, toen de toren werd gebouwd en tijdens de grootscheepse vernieuwing in 1880-1882, waarbij het fort zijn huidige vorm verkreeg. Fort Nieuwersluis diende ter verdediging van enkele inundatiewerken en een relatief groot aantal lineaire accessen. Het fort was, in tegenstelling tot de meeste verdedigingswerken uit de Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie, ingericht op een aanval uit het zuiden. Deze zou kunnen plaatsvinden indien het Vechtaccés was gepasseerd. Bij de grootscheepse modernisering van Fort Nieuwersluis in 1880-1882 kreeg het fort drie bomvrije remises. Ze waren bedoeld voor het bergen van kanonnen en projectielen, maar ook als schuilplaatsen voor manschappen. De kelder diende als munitiemagazijn en vulplaats. De remises zijn geheel uitgevoerd in kalktrasbeton. Met hun dikke muren en aarddekking golden ze naar de toenmalige maatstaven als bomvrij. Door de invoering van de brisantgranaat vanaf 1885 was van een bomvrije situatie geen sprake meer en konden gebouwen van dit type reeds enkele jaren na hun ontstaan als verouderd worden beschouwd. Op Fort Nieuwersluis liggen drie remises, de gebouwen C, D en E. C en D zijn vrijwel identieke, enkelvoudige remises, E is een dubbele remise.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De BOMVRIJE REMISE C ligt aan de noordwestzijde van het fort met de onbeschermd gevel aan de keelzijde of noordzijde. De remise is opgetrokken in kalktrasbeton en is aan de drie overige zijden en bovenop aangeaard. De ongedekte gevel aan de noordzijde is voorzien van vleugelmuren. De vleugelmuren van remise C zijn iets groter van afmetingen dan die van remise D. Remise C heeft geen deur meer: er resteert een grote getoogde opening met stalen balk ten behoeve van een schuifdeur. Boven de deur van remise C staat in beton het opschrift 'REMISE C 1880'. Het interieur van de remise bestaat uit een gewelfde ruimte op de begane grond en een gewelfde kelder. Ze zijn aan de zuidzijde verbonden door een klein trappenhuis. De ruimte op de begane grond heeft munitienissen in de zijwanden, in oorspong bedoeld voor gevulde projectielen. In het plafond bevindt zich een haak voor het takelen van een kanon. De kelderruimte (voormalig verbruikmagazijn) wordt omgeven door een spouwgang.

Waardering

De BOMVRIJE REMISE C is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

- a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw),
- b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het betreft hier een voorbeeld van een bomvrije remise uit 1880.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief als voorbeeld van een bomvrije remise zoals deze ook elders in de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn gebouwd volgens een eenduidig stramien, met toepassing van vergelijkbare indeling en detaillering. Het onderdeel onderscheidt zich van een aanzienlijk deel van dergelijke remises door de toepassing van kalktrasbeton in plaats van baksteen.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat de remise slechts weinig is gewijzigd ten opzichte van de situatie uit de bouwtijd.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Remise (B)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531457

Status rijksmonument
Inschrijving register* 27 september 2013
Kadaster deel/nr 82690/124

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Nieuwersluis Stichtse Vecht Utrecht

Locatiennaam Locatieomschrijving
Nieuwersluis Fort Nieuwersluis

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Loenen C 968

Omschrijving**

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

FORT NIEUWERSLUIS

Inleiding

BOMVRIJE REMISE D als bij de modernisering van het Fort Nieuwersluis rond 1880 toegevoegd, met aarde gedekt onderdeel. Fort Nieuwersluis is in zijn huidige vorm ontstaan uit het vergraven van de op de westoever van de Vecht gelegen 17de-eeuwse vestingwerken van Nieuwersluis. Dit gebeurde in twee fasen, namelijk in 1849, toen de toren werd gebouwd en tijdens de grootscheepse vernieuwing in 1880-1882, waarbij het fort zijn huidige vorm verkreeg. Fort Nieuwersluis diende ter verdediging van enkele inundatiewerken en een relatief groot aantal lineaire accessen. Het fort was, in tegenstelling tot de meeste verdedigingswerken uit de Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie, gericht op een aanval uit het zuiden. Deze zou kunnen plaats vinden nadat het Vechtaccés was gepasseerd. Bij de grootscheepse modernisering van Fort Nieuwersluis in 1880-1882 kreeg het fort drie bomvrije remises. Ze waren bedoeld voor het bergen van kanonnen en projectielen, maar ook als schuilplaats voor manschappen. De kelder diende als munitiemagazijn en vulplaats. De remises zijn geheel uitgevoerd in kalktrasbeton. Met hun dikke muren en aarddekking golden ze naar de toenmalige maatstaven als bomvrij. Door de invoering van de brisantgranaat vanaf 1885 was van een bomvrije situatie geen sprake meer en konden gebouwen van dit type reeds enkele jaren na hun ontstaan als verouderd worden beschouwd. Op Fort Nieuwersluis liggen drie remises, gebouw C, D en E. C en D zijn vrijwel identieke enkelvoudige remises; E is een dubbele remise.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De BOMVRIJE REMISE D ligt aan de zuidwestzijde van het fort op het U-vormige bastion aldaar. De remise is opgetrokken in kalktrasbeton en is aan drie zijden en bovenop aangeaard. De ongedekte gevel aan de noordzijde of keelzijde is voorzien van vleugelmuren. De vleugelmuren van remise D zijn iets kleiner van afmetingen dan die van remise C. Remise D is voorzien van een enkelvoudige stalen deur geflankeerd door twee getoogde raampjes met stalen luiken. Het interieur van de remise bestaat uit een gewelfde ruimte op de begane grond en een gewelfde kelder. Ze zijn aan de zuidzijde verbonden door een klein trappenhuis. De ruimte op de begane grond heeft munitienissen in de zijwanden, in oorspong bedoeld voor gevulde projectielen. In het plafond bevindt zich een haak voor het takelen van een kanon. De kelderruimte (voormalig verbruikmagazijn) wordt omgeven door een spouwgang.

Waardering

De BOMVRIJE REMISE D is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

- a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw),
- b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het betreft hier een voorbeeld van een bomvrije remise van omstreeks 1880.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief als voorbeeld van een bomvrije remise zoals deze ook elders in de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn gebouwd volgens een eenduidig stramien, met toepassing van vergelijkbare indeling en detaillering. Het onderdeel onderscheidt zich van een aanzienlijk deel van dergelijke remises door de toepassing van kalktrasbeton in plaats van baksteen.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat de remise slechts weinig is gewijzigd ten opzichte van de situatie uit de bouwtijd.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Remise (B)

Monumentnummer*: 531458

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	27 september 2013
Kadaster deel/nr	82690/101

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Nieuwersluis	Stichtse Vecht	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Nieuwersluis	Fort Nieuwersluis

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Loenen	C			968

*Omschrijving***

Cluster 17. Bomvrije Remise E.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJE REMISE E als bij de modernisering van het Fort Nieuwersluis rond 1880 toegevoegd, met aarde gedekt onderdeel. Fort Nieuwersluis is in zijn huidige vorm ontstaan uit het vergraven van de op de westoever van de Vecht gelegen 17de-eeuwse vestingwerken van Nieuwersluis. Dit gebeurde in twee fasen, namelijk in 1849, toen de toren werd gebouwd en tijdens de grootscheepse vernieuwing in 1880-1882, waarbij het fort zijn huidige vorm verkreeg. Fort Nieuwersluis diende ter verdediging van enkele inundatiewerken en een relatief groot aantal lineaire accessen. Het fort was, in tegenstelling tot de meeste verdedigingswerken uit de Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie, gericht op een aanval uit het zuiden. Deze zou kunnen plaats vinden indien het Vechtaccés was gepasseerd. Bij de grootscheepse modernisering van Fort Nieuwersluis in 1880-1882 kreeg het fort drie bomvrije remises. Ze waren bedoeld voor het bergen van kanonnen en projectielen, maar ook als schuilplaatsen voor manschappen. De kelder diende als munitiemagazijn en vulplaats. De remises zijn geheel uitgevoerd in kalktrasbeton. Met hun dikke muren en aarddekking golden ze naar de toenmalige maatstaven als bomvrij. Door de invoering van de brisantgranaat vanaf 1885 was van een bomvrije situatie geen sprake meer en konden gebouwen van dit type reeds enkele jaren na hun ontstaan als verouderd worden beschouwd. Op Fort Nieuwersluis zijn drie remises, gebouw C, D en E. C en D zijn vrijwel identieke enkelvoudige remises; E is een dubbele remise.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De BOMVRIJE REMISE E ligt aan de uiterste zuidoostzijde van het fort. De remise is opgetrokken in kalktrasbeton en is aan drie zijden en bovenop aangeaard. Het is een dubbele remise, met op de begane grond en in de kelder twee naast elkaar gelegen ruimtes. De ongedekte gevel aan de noordzijde, met iets naar achter gebogen vleugelmuren, is voorzien van twee rechthoekige, stalen schuifdeuren. Achter elk van de deuren bevindt zich op de begane grond een separate ruimte. Deze ruimtes zijn door een opening in het midden van de scheidingswand met elkaar verbonden. In de kelder bevinden zich eveneens twee ruimtes; deze zijn door een gang in het trappenhuis aan de zuidzijde verbonden. Om de kelderruimtes heen ligt een spouwgang.

Waardering

De BOMVRIJE REMISE E is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

- a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw),
- b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het betreft hier een voorbeeld van een dubbele bomvrije remise van omstreeks 1880.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief als voorbeeld van een bomvrije remise zoals deze ook elders in de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn gebouwd volgens een eenduidig stramien, met toepassing van vergelijkbare indeling en detaillering. Het onderdeel onderscheidt zich van een aanzienlijk deel van dergelijke remises door de toepassing van kalktrasbeton in plaats van baksteen.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat de remise slechts weinig is gewijzigd ten opzichte van de situatie uit de bouwtijd.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Remise (B)